

Claude Lévi-Strauss*Antropologija i moderni svijet*

– Tim press, Zagreb, 2013., str. 100

Za svojeg istraživačkoga boravka u Južnoj Koreji 80-tih godina prošloga stoljeća, Claude Lévi-Strauss donosi jednu ironičnu i uz to pomalo simpatičnu konstataciju ondašnjih Koreanaca: »Tog Lévi-Straussa zanimaju samo stvari koje više ne postoje.« (str. 86) Prigovor upućen njemu dotiče se u svakodnevnom razumijevanju, neopravdano, i čitave antropologije, budući da su predmet bavljenja antropologije stvari, tj. činjenice i događaji koje u načelu više ne postoje. Ironija je tim veća što u ovom slučaju, čini se, bolje prolazi primjerice povijest jer i ona se također bavi stvarima koje više ne postoje, međutim, s bitnom razlikom: za nju se drži da ima barem neki utjecaj na našu sadašnjost. Štoviše, sadašnjost (i time budućnost) nemoguće je promatrati bez refleksije u prošlost i to je jedan od temeljnih razloga zašto proučavamo i učimo povijest.

Ipak, ako dublje promotrimo sve aspekte antropologije te poglavito one strukturalističke, kakvu je u svom dugovječnom životu i radu ponudio Claude Lévi-Strauss, tada već na prvi pogled možemo zaključiti da ironična i pomalo simpatična konstatacija naših Koreanaca s početka teksta vrijedi samo uvjetno, tj. do određene granice. Naime, antropologija se, istina, bavi ,stvarima koje više ne postoje'. Međutim, ona, slično kao i povijest, itekako ima utjecaj na našu sadašnjost. Ovu, golom oku skrivenu, ali neprekinutu nit, »arhaično – suvremeno«

pokušava osvijetliti Claude Lévi-Strauss u svojoj knjizi, odnosno skupljenim predavanjima koja je održao u Japanu za svojega četvrtog studijskog boravka u toj zemlji 1986. godine. Knjigu, koja nosi znakovit naslov *Antropologija i moderni svijet*, na hrvatski je preveo i pogovor napisao vrsni poznavatelj francuske filozofske i sociološke misli te francuskoga strukturalizma Rade Kalanj. Temeljna teza, koju Lévi-Strauss tijekom djela elaborira i time nastoji opravdati, jest sljedeća: kulturalno-društveni obrasci arhaičnih, tj. ,primitivnih' društava, koje istražuje antropologija, nude ključ razumijevanja nekih suvremenih problema. On ih ističe tri: seksualnost, ekonomija i mitsko mišljenje (usp. str. 37.-64.). Tri spomenute teme smještene su u drugo poglavlje koje predstavlja središnji dio rada. Ostala su dva poglavlja naslovljena *Kraj kulturne nadmoći zapada* i *Priznanje kulturne raznolikosti: čemu nas uči japanska kultura*. Ovu vezu između arhaičnoga i modernoga društva, koju je zastupao Lévi-Strauss i u drugim djelima, ističe u pogovoru ove knjige i Rade Kalanj kada kaže da »između takozvanih složenih društava i takozvanih (,pogrešno nazvanih') primitivnih ili arhajskih društava postoji manja distanca nego što bi se moglo pomisliti« (str. 94.).

Prije negoli se upustio u elaboraciju osnovne teze, Lévi-Strauss se u uvodnim razmatranjima bavi problemom uloge i opravdanosti antropologije unutar drugih srodnih znanosti. Naš autor ovdje, čini se, želi ukazati na ,porođajne muke' antropologije kao znanosti, budući da ona, opisujući fenomene, želi –

kao i svaka znanost – doprijeti do unutarnjih zakonitosti, što joj pak bavljenje starim (i egzotičnim) društvima otežava put. Dvije osnovne ambicije antropologije i antropologa jesu objektivnost i totalitet. To je ono što zapravo daje legitimitet svakoj znanstvenoj disciplini. Objektivnost o kojoj Lévi-Strauss ovdje govori ima specifično značenje: pod ovim se pojmom u antropologiji podrazumijevaju unutarnji mehanizmi funkcioniranja neke grupe, odnosno način na koji je jedna zajednica iznalazila oblike održanja kulturalno-društvenih obrazaca bivajući time (i zbog toga) u doslovnom smislu zajednica, a ne tek skup pojedinaca ili pak horda. Utoliko valja razumjeti Lévi-Straussov ukaz da antropologija preferira male zajednice ili njegovim riječima društva od 500 članova, za razliku od velikih zajednica, odnosno društva od 5000 članova (usp. str. 27.).

Pojam različitosti igra u antropologiji i njezinu istraživanju važnu ulogu. Svatko tko se bavi proučavanjem društava na bilo kojoj razini zna da ona upravo i počivaju na različitosti. Lévi-Strauss izvodi različitost na dva temeljna načina: 1. različitost koja je proizašla iz izoliranosti i 2. ona koja je proizašla iz bliskosti. Naš autor ne ulazi dublje u elaboraciju ovih dvaju načina različitosti. Zanimljivost koja se nama ovdje učinila vrijednom pozornosti jest njegov ukaz na različitost koja je proizašla iz bliskosti. Bliskost nije istovjetnost, kao što ni slično nije isto. U tom smislu, iskustvo nam pokazuje da svi bliski odnosi – intimni, rodbinski, vjerski,

nacionalni – trebaju različitost i na njoj počivaju. Nužna razlika i različitost unutar ovih odnosa na kraju i omogućuje funkcioniranje ovih cjelina. Ono što Lévi-Strauss zaključuje s obzirom na zanimanje antropologa za različitost, jest problem kada se različitost apsolutizira i tako postane izvorom sukoba. Međutim, možemo nadodati, tu činjenicu nikako ne treba uzimati kao dovoljnim razlogom protivljenja različitosti. Raspravu o različitosti naš autor zaključuje vrlo zanimljivim primjerom iz poslijeratne povijesti Japana: Objavlivanje glasovite knjige Ruth Benedict *The Chrysanthemum and the Sword* (1946.) odvratilo je Amerikance od prvotne namjere da Japanu ukine carski režim (usp. str. 36.).

Ostajući vjeran svojoj osnovnoj nakanu – arhaična društva mogu pomoći u suočavanju s nekim suvremenim gorućim problemima – Lévi-Strauss se u drugom (od nas apostrofiranom kao temeljnom) poglavlju suočava s tri suvremene teme/problema: seksualnost, ekonomija i religija (mit). Prvi od navedenih pojmova on obrađuje isključivo pod vidom prokreacije i s njom vezanoga srodstva. Prokreacija je bitno vezana uz pripadnost grupi te za razliku od modernoga doba, sve do nedavno nije postojao drugi načini stvaranja novoga života, tj. čovjeka, osim seksualnim putem, tj. spolnim sjedinjenjem žene i muškarca. Suvremeno doba poznaje i nadaleko prakticira instituciju umjetne oplodnje, koja sa sobom istovremeno donosi i brojne probleme proistekle iz neslućenih kombinacija oplodivanja

ženske jajne stanice. »Djeca rođena iz takvih zahvata moći će, dakle, ovisno o slučaju, imati oca i majku kao što je normalno, majku i dva oca, dvije majke i dva oca, tri majke i oca (...).« (str. 41.) Naš autor ove probleme promatra pod pravnim aspektom na jednoj, te moralno-psihološkim aspektom na drugoj strani. O samom činu umjetne oplodnje te moralnim aspektima čitavoga niza zahvata i manipulacije embrijima, on ne iznosi stav, što držimo manjkavim.

Kada se dotiče pravnoga aspekta, tada francuski antropolog (samo) iznosi činjenice iz francuskoga i engleskoga zakonodavstva koje su po njemu prilično nedorečene i to posebice s obzirom na kriteriji roditeljstva (biološki vs. društveni). U tom smislu Lévi-Strauss postavlja mnoštvo pitanja/problema s kojima se suvremeno društvo u pogledu umjetne oplodnje susreće, ali na njih (suvremeno društvo) jednostavno nema odgovor. Ostajući vjeran svojoj tezi kako nam arhaična društva, odnosno antropologija sa svojim tumačenjem, imaju što reći u pogledu nekih suvremenih problema, Lévi-Strauss donosi cijeli niz slučajeva iz Afrike i Latinske Amerike (Brazila) u kojima je očinstvo (ali i materinstvo) isprepleteno te ova isprepletenost nije predstavljala problem ni roditeljima ni djeci. Blagonaklono se gledalo na muškarca koji se istodobno ili zaredom ženi s više sestara ili s majkom i njezinom kćeri. Ove žene odgajaju zajedno svoju djecu, ne brinući o tomu je li dijete koje ova ili ona žena odgaja njezino ili pak

druge žene, tj. supruge jednog te istog muškarca. Tako naš autor, zaključujući: »(...) suprotno našim bojaznim transparentnost kod djeteta ne potiče sukob koji proizlazi iz činjenice da su njegovi biološki roditelji i njegov društveni otac dva različita pojedinca« (str. 45.-46).

Promatrajući ovu problematiku ne možemo se oteti dojmu da je francuski antropolog upao u svojevršno pojednostavljivanje. Što želimo reći? Situacija se ovdje postavlja previše idealističnom (da ne kažemo egzotičnom), a ona je ipak u pojedinim slučajevima daleko od idile. Naime, ne možemo se složiti s tezom da uopće nije bilo sukoba unutar ovih (velikih) obitelji i to između potomaka proizašlih upravo iz ovakvih nedefiniranih odnosa (tko je komu otac, majka, te time brat, sestra i u kojoj mjeri). Štoviše, ovako je stanje upravo i bilo plodno tlo za sukobe raznih vrsta. Iz činjenice da je više djece unutar jedne te iste obitelji imalo 'više' roditelja, tj. očeva ili majki, izbijali su sukobi oko nasljedstva ili pak preuzimanja prijestolja, koji su nerijetko završavali i smrću. To pak ukazuje na činjenicu da je pitanje temeljne pripadnosti pretku (ocu, djedu, majci, baki) bilo itekako važno i ne možemo se složiti s tim da je ovdje vladala »transparentnost« (djeca su znala da imaju više očeva, majki i to im nije predstavljao osobit problem, *sic*). Isto tako naš autor ne spominje temeljnu nakanu starih civilizacija s obzirom na ovo posuđivanje očinstva i pogotovo majčinstva: osnovni cilj ove prakse jest produljenje i održanje vrste u tom

smislu da se obiteljska loza – ako joj je prijetila opasnost izumiranja – mora pod svaku cijenu nastaviti. Rađanje, tj. prokreacija i time novi život nisu imali alternativu i to je ono prvotno čemu nas stare civilizacije mogu poučiti.

S obzirom na ekonomiju naš je autor ovdje uvjerljiviji. Suvremena ekonomija očituje jednu kompleksnost, prividnu kaotičnost (zbog slobodne trgovine) te racionalizaciju (zbog održanja reda i minimalizaciju štete onih koji su uključeni u ovaj proces). Glede starih kultura opće je poznato da su one živjele u povezanosti, tj. u suživotu s prirodom. Prirodu (kao i zemlju) poštovalo se jer je hraniteljica. A priroda (u smislu ambijenta) u sebi je različita i višeslojna. U tom smislu i kada se radi o ekonomiji – zemljoradnji, lovu, ribolovu – tada se može zaključiti »da ne postoji samo jedan, nego više oblika ekonomske aktivnosti koji se ne mogu rasporediti na zajedničkoj ljestvici« (str. 50.). Što nas u tom smislu uče stara društva kada je u pitanju ekonomija? Ona nas opominju da cilj ekonomske aktivnosti nije proizvoditi sve više i više, već ispuniti se kao pojedinac, utisnuti svoj pečat u materiji (...) uspješno suglasje čovjeka i prirodnoga i natprirodnoga svijeta« (str. 58.-59).

Pojam religioznoga Lévi-Strauss promatra u okviru mitova i mitološkoga mišljenja. Naš autor je stava da mitovi, uzeti pojedinačno, jako malo govore, međutim promatrajući ih u cjelini oni očituju jednu koherentnost, poglavito vezano uz tumačenje svijeta i stvarnosti. Suprotstavljanje znanosti mitu

nastupilo je pojavkom moderne i prosvjetiteljstva. Uvjerenje je bilo da će snaženjem znanosti nestajati mitološki pristup stvarnosti. Međutim, Lévi-Strauss ukazuje na zanimljivu činjenicu, da suvremeni čovjek počevši od društvenih preko prirodnih znanosti također razmišlja na mitski način: pogođen primjer za to od našeg autora jest odnos prema povijesti, gdje svaka društvena sredina ima svoj vlastiti odnos prema (jednoj te istoj) povijesti, apsolutizirajući pritom svoj vlastiti pogled (usp. str. 59.-64). Njegovo promišljanje ovdje možemo i proširiti te ustvrditi da moderna znanost u svojoj sveukupnosti očituje znakove mitološkoga pristupa stvarnosti: zauzimajući totalni pogled na stvarnost, ona apsolutizira svoj vlastiti pristup kao jedino legitiman. Najučestaliji izričaj pozivanja na znanstvenost nečega jest da je nešto znanstveno dokazano, iako pritom izostaje precizno određenje i ‚znanstvenoga‘ i ‚dokazivoga‘.

Pojmu kulturalne raznolikosti naš se autor vraća u zadnjim dijelovima svoje knjige. Pitanje koje ovdje problematizira jest odnos rase naspram kulture i njihova međusobna uvjetovanost. Lévi-Strauss ovdje iznosi svoje protivljenje tezi da se rasne i kulturalne razlike u potpunosti poklapaju. Kulturalne su razlike kompleksnije i veće negoli rasne te u tom smislu kulturalne razlike evoluiraju, tj. razvijaju se brže nego li rasne. Slijedom toga, kulturalna evolucija, tj. raznolikost, nije tek sporedni dio biološke evolucije, već danost po kojoj postoji društvo i civilizacija. Jasno, među-

sobna je uvjetovanost i ovisnost ovdje očita: kulturalna raznolikost omogućuje i biološku, dok je biološka raznolikost potvrda da kulturalna raznolikost ima smisla. S tim u vezi naš autor vrlo dobro zaključuje: »Dakle, antropolozi i biolozi danas se slažu u stavu da se život općenito i ljudski život posebno ne može razvijati na jednoobrazan način. Uvijek i svugdje on pretpostavlja i stvara raznolikost.« (str. 74.)

Lévi-Staruss završava svoje djelo problematikom koja je za antropologe i više nego uočljiva: rapidni globalizirajući proces utječe na homogenizaciju naroda umanjujući time istodobno kulturalnu raznolikost (usp. str. 75.-88). S obzirom na prethodno, temeljno je pitanje kako očuvati vlastite (tradicionalne) vrijednosti, a da se pritom ne bude obilježen protivnikom naspram drugog i drugačijeg, te napretka općenito. Japan je ovdje za našega autora paradigmatički primjer nacije koja je uspjela povezati ova dva pola: tradicionalni i suvremeni. Ili riječima našeg autora: »Ukratko, naš zapadnjački pogled na Japan potvrđuje da svaka posebna kultura i skup kultura koje tvore cjelokupno čovječanstvo mogu opstati i prosperirati samo ako funkcioniraju dvostrukim ritmom otvorenosti i zatvorenosti, katkad međusobno nepodudarnih, katkad dugotrajno supostojećih.« (str. 88.) Poruka, koja zasigurno vrijedi ne samo za Japan i njegove stanovnike, nego i za svaku naciju koja drži do sebe i svoje povijesno-kulturno-religiozne tradicije.

Stjepan Radić

Božo Lujčić

Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti. Pretpostavke za biblijsku teologiju Staroga zavjeta

– Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

Na ukupno 451 stranici (od toga str. 7.-9. *Predgovor*; str. 11.-21. *Uvod*; str. 415.-431. *Bibliografija*; str. 433.-434. *Kratice*; str. 435.-441. *Kazalo pojmova*; str. 442.-446. *Kazalo imena*; str. 447.-451. *Sadržaj*), autor u devet (9) poglavlja donosi važne teme biblijske teologije, koje on sam već u naslovu naziva »pretpostavkama« za jednu biblijsku teologiju Staroga zavjeta. U prvom poglavlju, koje ima naslov »Vjera – temelj i pokretač života« (str. 23.-58.) autor, nakon uvodnih misli, donosi hebrejske glagole koji *sensu lato* pripadaju semantičkom polju vjere, a onda detaljnije analizira Abrahama kao konkretan primjer svjedoka vjere. U tom kontekstu autor kratko obrađuje poslanicu Hebrejima, koja govori o Abrahamu kao svjedoku vjere, odnosno prema autorovim riječima on je *uzor istinske vjere*. Drugo poglavlje, koje ima naslov »Vjera kao pokretačka snaga života« (str. 59.-97.) donosi konkretne primjere vjere biblijskih proroka (Izaija, Jeremija, Ezekiel, Deuteroizaija), govoreći najprije općenito, a onda specifičnije o vjeri proroka Iz, Jr, Ez i Deuteroizaije. Ovo poglavlje autor zaključuje refleksijama *Vjera – povijesna i životna snaga*. »Zahvaljujući vjeri narod je ipak preživio nestanak svega onoga što su nekoć mislili da predstavlja temelj njihove eg-